

MOLEN "DE VIER WINDEN" TE PIETERBUREN

door Piet van Dijken.

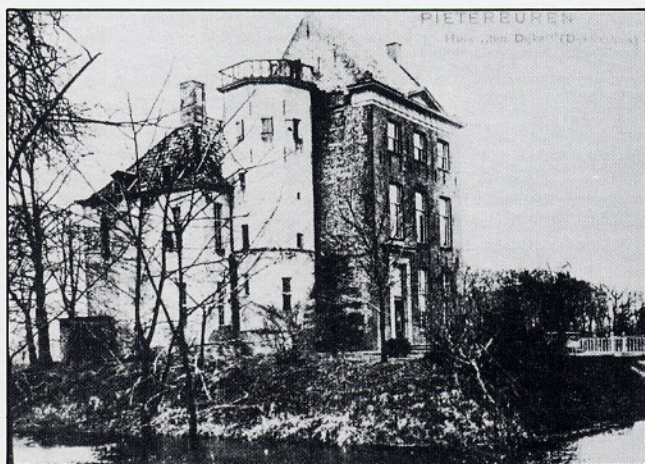
Pieterburen met zijn kerk, welke al in 1371 bestond en gewijd is aan Sint Pieter (Latijns: Sancti Petri), welke nu tevens de naam van het dorp verklaart, is een dorp op het Groninger Hogeland in de voormalige gemeente Eenrum. Oorspronkelijk bestond het dorp uit drie buurtschappen, welke in de loop der tijden aan elkaar gegroeid zijn. Volgens kaarten uit 1832 was deze situatie toen nog zo, en noemde men ze Pieterburen West, Midden en Oost.

In Pieterburen-West stond eeuwenlang de Borg Huis ten Dijke, vermoedelijk al in de 9^e eeuw als een versterkte toren tegen invallende Noormannen, doch later meer en meer uitgegroeid tot een adellijk huis, waarin diverse families hebben gewoond, o.a. Diederik de Sonoy de Watergeus en later in de 18^e en 19^e eeuw de familie Alberda, welke tevens de Menkemaborg te Uithuizen bezaten. Helaas is de borg Huis ten Dijke onder de sloopershamer gevallen in 1903 (moest vóór 1 september 1903 weg zijn). Ter plaatse is nu een boerderij. De hardstenen zuilen van het toegangshek gingen naar de oprijlaan van de Menkemaborg en staan daar nog steeds.

Pieterburen-Midden was gebouwd rond de 14^e eeuwse Ned. Herv. Kerk, waarbij in 1805 een nieuwe westtoren werd gebouwd ter vervanging van de oude vrijstaande toren. De kerk bezit zeer veel 18^e

eeuws houtsnijwerk: een Leicher-orgel uit 1900, voorheen Arp Schnitger en een preekstoel uit 1720. Veel van dit alles is gemaakt in opdracht van de familie Alberda van Huis ten Dijke, waarvan nog rouwborden van diverse telgen in de kerk hangen, alsmede van watergeus Diederik de Sonoy uit 1584.

Ten zuiden van de kerk bevindt zich het kerkhof en aan de weg ten noorden van het kerkgebouw bevond zich tot de sloop in 1961 de oude pastorie, welke in 1880 nog was vergroot, terwijl de schuur toen al werd gesloopt. Na 1961 bleef de tuin bewaard met daarin het theehuisje, het zogenaamde 'Domies Toenhoes', als de nu overbekende Botanische Tuin, met daarin veel oude en zeldzame stinsenplanten, welke veelal voorkwamen bij verdwenen borgen en boerderijen.



Een oude foto van de borg Huis ten Dijke te Pieterburen.

Reproductie van een origineel dat zich in het plaatselijke VVV-kantoor bevindt.

Pieterburen-Oost, ook genaamd het 'Moleneinde', willen we nu wat nader bezien, omdat dit het deel van het dorp is, waar al sinds eeuwen een molen stond en nog steeds staat.

De eerste molen welke hier ter plaatse stond, was natuurlijk een standerd-roggemolen, gebouwd vóór 1628 op de Molenberg aan de oostzijde van de haven, het einde van het Pieterbuurster Maar. Volgens de bekende Resolutie van 12 augustus 1628 op de belasting van het gemaal vanwege de Provinciale Staten van Stad en Lande mocht deze molen blijven staan, terwijl die van het ca. 2½ km. westelijker gelegen gehucht Wierhuizen moest verdwijnen (resolutie 25 juni 1628).

Op kaarten van 1686, 1781 en 1837 was steeds op deze plek een molen aangegeven. De rond 1628 gebouwde z.g. sarrieshut stond aan de hoofdweg ten noord-noordoosten van de molen aan de voet van de molenberg bij het begin van de oprit naar de molen.

In 1775 was eigenaar van de standerdmolen molenaar Willem Hendriks, daarna zijn zoon Hendrik Willems (* 1778 - † 1831) welke na 1811 de achternaam Van der Molen aannam.

Deze laatste liet de oude roggemolen vóór of rond 1825 vervangen door een achtkante bovenkruier met stelling, gedekt met riet en een houten tussenstuk op een stenen onderachtkant. De vlucht hiervan was 68 voet met één koppel stenen als inrichting. Deze molen komt op een kaart uit 1824 voor als 'rogmolen'.

Intmiddels was in 1822 een nieuwe wet op de belasting van het gemaal van kracht geworden, waarop in 1825 Gedeputeerde Staten in een resolutie van 12 december een lijst van z.g. 'korenmolenssorten', waarin werd bepaald dat de molen van Pieterburen voortaan maalde voor het ressort Pieterburen, Westernieland en Wierhuizen met molenaar Hendrik Willems van der Molen.

Van der Molen overleed helaas in 1831, waarna zijn weduwe Geertruida Halsema met haar zoons Willem en Christiaan het bedrijf voortzetten. Een ramp trof de familie op 22 maart

1846, toen de molen afbrandde. Of het stenen onderstuk is blijven staan, of zo door de brand werd beschadigd, dat het moest worden gesloopt, is niet bekend.

In ieder geval liet de weduwe Van der Molen de molen herbouwen. Weer een achtkante bovenkruier met stelling, echter nu gedekt met hout met dakleer in plaats van riet; een vlucht van 21 meter en genaamd *De Vier Winden*.

Tevens kwam er boven de zuidwestelijke inrit beneden een gedenksteen met als opschrift:

*Hier maalt men graan tot stof
Hier pelt men bast van 't Garstgraan of
O, mensch wilt hieruit leeren
Dat Gij ook eens tot stof zult wederkeeren.
Herbouwd 1846.*

De nieuwe molen stond er vlug, want een plankje in de molen vermeldt:

*Op 5 sept. 1846 alhier het eerste
graan gemalen.*

Vermoedelijk is de molen alleen als korenmolen gebouwd en later pas ingericht als pelmolen, waarover ik reeds eerder in 'De Zelfzwichter' schreef.

Eigenaars na de weduwe Van der Molen waren in 1872: J. Kampstra, later Dijkinga, daarna Frederik J. Schuurman, sinds 1905: Evert van de Berg tot 1925. Na deze Luitje H. Steenhuis, welke molenaar bleef tot 1961, en de molen toen overdeed aan Martinus Vos. Onder deze Vos ging het minder goed met de molen, welke in verval raakte en in alle talen te koop stond om aan de hoogst biedende te worden verkocht. Ook het zeer oude, uit 1734 daterende, muldershuis met schuur werd in die tijd zonder toestemming gesloopt, ondanks dat het op de Monumentenlijst stond.

Dat de molen op een dusdanige manier uit het dorpsbeeld zou verdwijnen, schoot leden van de Dorpsbelangen Pieterburen in het verkeerde keelgat. Onderhandelingen kwamen op gang met als resultaat, dat van de deelnemende partijen in 1967 de gemeente Eenrum over de brug kwam en de molen voor f 15.000,- aankocht om hem voor het



*De Hoofdstraat te Pieterburen omstreeks 1950, vanuit het westen gezien. Het grote dak in het midden is van het café Kuipers (later Elinga) met "doorrit" en daarnaast het witte postkantoor. Rechtsachter de verdekkerde en zelfzwich-
tende molen "De Vier Winden".*

Foto: collectie P. van Dijken.

nageslacht te bewaren.

In de jaren 1971-'73 werd de molen voor f 87.115,92 gerestaureerd door de fa. Bremer te Adorp.

Vernieuwd werden hiervoor: de stelling, de beide roeden, achtkant uitstukken en geheel nieuwe bekleding, kapbedekking en de kap- en steenzolder, alsmede ramen en deuren, verf- en teerwerk.

Op 19 juni 1973 werd de molen officieel geopend door gedeputeerde Post en als vrijwillig molenaar werd nadien aangesteld H.A. Valk uit Groningen.

In februari 1981 deed de gemeente Eenrum de molen over aan de Stichting Groninger Molenvrienden, welke in december 1986 opging in de Stichting 'De Groninger Molen', die de huidige eigenaar is. Molenaar is per november 1986 ondergetekende.

Na deze historische beschrijving nog wat technische bijzonderheden e.d.

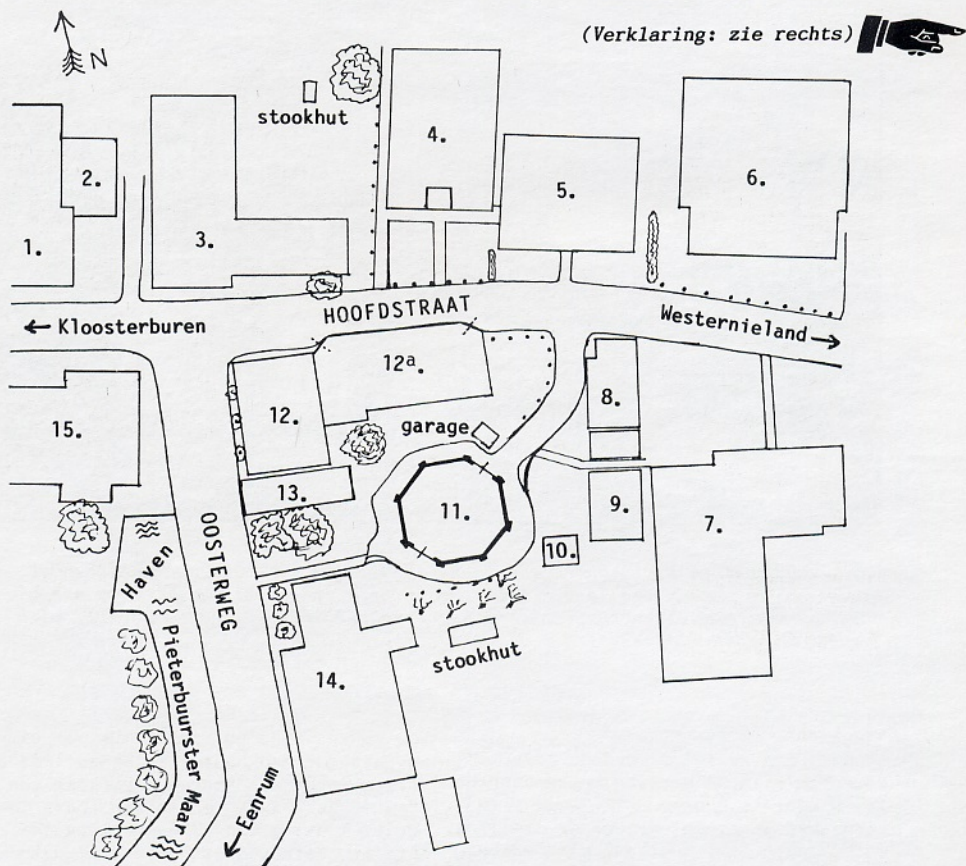
De molen welke oorspronkelijk was uitgerust met een houten as en zeilroeden, kreeg later een ijzeren exemplaar (De Prins van Oranje) en op één roede zelfzwiching. In 1934 zijn twee gebruikte Potroeden aangebracht, uitgerust met zelfzwiching en tevens geheel 'verdekkerd' (als 15^e molen in de provincie) door de fa. Bremer te Adorp.

Dit alles is in 1972 vervangen door nieuwe Bremer-roeden, oudhollands opgehekt.

De inrichting bestaat uit één koppel kunststenen voor de malerij en twee pelstenen en jacobsadders en twee luiwerken.

De maalstenen zijn prima in orde en worden geregeld gebruikt om het veevoer van twee vaste klanten te malen. Er kan nog wel wat meer maagood bij, dus een ieder die nog wat heeft of wat weet, kan contact met mij opnemen.

PLATTEGROND VAN PIETERBUREN-OOST, OF HET MOLENEIND, VÓÓR 1956.



Helaas is de pellerij op dit moment niet maalvaardig en bovendien incompleet. Met de laatste grote herstelbeurt van 1989 moest de waaierkast wegens slechte staat worden verwijderd (totaal vermolmd). De waaierzolder en dustgroep konden echter wel weer worden hersteld.

Vooraf onder molenaar Steenhuis werd er nog veel met de molen gewerkt en in zijn tijd waren er ook veel herstellingen, waaronder een beperkte restauratie van f 6800,- in de jaren 1951-'52 ook door de fa. Bremer.

Op dit moment staat de molen er prima voor, al zullen er nog veel dingen aangepakt moeten worden, o.a. de pellerij. De molen is vanaf de Hoofdstraat en de Oosterweg goed te zien voor een ieder, die er langs rijdt of wandelt.

Vroeger was dit wel anders; dit is uitgetekend op het bijgevoegde situatiekaartje met verklaring.

Piet van Dijken
Schoolstraat 41
9981 AL Uithuizen
Tel. 05953-3028.